

КАМЕНТАР

ВЕРШЫ

«На горне душы першы верш я каваў...» (с. 23)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1914, 27 сакавіка пад загалоўкам: «На горне душы я жывы верш каваў». Падпісаны псеўданімам Ясакар. У зборы твораў, т. 1, 1937 г. паметка: «Пасадзец, 1909 г.»

Гэты верш і ўсе іншыя творы, змешчаныя ў томе, апрача асобна пазначаных, друкуюцца паводле выд.: Змітрок Бядуля. Збор твораў у пяці тамах. Мн., 1985—1989.

«Начлежнікі пяюць...» (с. 23)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1910 г.»

Дазволь... (с. 24)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1913, 24 кастрычніка пад загалоўкам: «Ці грэх...» пад псеўданімам Ясакар, з паметкай: «Вільня, 1911 г.»

«Лезе ў вочы ззянне месяца...» (с. 24)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з датай: 1911 г.

«Вісіць серп залаты над спалоханым борам...» (с. 25)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1911 г.»

«Абліта ззяннем зорак росная паляна...» (с. 25)

Упершыню — газ. «На берагах Невы», 1911, № 6 «Облита лунным светом круглая поляна».

«Яшчэ бялелі касагоры...» (с. 25)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1911 г.»

Пастушка (с. 26)

Упершыню — «Молодые порывы», Вільня, 1912, № 9. У Зб. тв., т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1911 г.»

Прыйдзіце (с. 28)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1914, 26 чэрвеня пад псеўданімам Ясакар. У Зб. тв., т. 1, 1937 г. паметка: «Вільня, 1913 г.»

Ад крыві чырвонай (с. 29)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1914, 9 кастрычніка з паметкай: «Вільня, 5 кастрычніка, 1914 г.»

Юда жэніцца... (с. 30)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1915, 16 красавіка з подпісам Ясакар і паметкай: «23 красавіка, 1915 г.»

«Б'ецца восень халодная ў рэчную шыбу...» (с. 31)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1915 г.»

Калі хочаш пазнаць (с. 31)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, № 17, 12 мая, з паметкай: «Вільня, 1915 г.»

«Ты слязамі і крыжамі...» (с. 33)

Упершыню — Збор твораў, т. 1, 1937 г. з паметкай: «Мінск, 1917 г.»

Тры сцежкі (с. 34)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1917, 31 снежня, з паметкай: «Мінск, 27 снежня 1917 г.» пад псеўданімам Ясакар.

¹ *Пазумент* — тасьма, звычайна шытая золатам або срэбрам. Тасьма — вузкая тканая або плеченая палоска для абшыўкі, аздаблення, змацоўвання чаго-небудзь.

Жалезны воўк (с. 35)

Упершыню («Жалезны воўк», легенда) — газ. «Вольная Беларусь», 1917, 24 чэрвеня і «Літаратурны зборнік «Вольнае Беларусі»: Сшытак першы, 1917. Мінск.

¹ *Гедымін* (каля 1275 — 1341) — вялікі князь Вялікага Княства Літоўскага (1316—1341), сын вялікага князя Віцены (а не брат, як пішуць некаторыя аўтары).

² *Кальчуга* — колішні воінскі даспех у выглядзе кашулі з металічных кольцаў.

³ *Калчан* — колішняя сумка для стрэл.

Новы год (с. 41)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, 7 студзеня.

Датуецца годам публікацыі.

Беларускі шлях (с. 42)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, 8 сакавіка.
Датуецца годам публікацыі.

На Вялікдзень (с. 42)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях». Мінск, 1918, 5 мая.
Датуецца годам публікацыі.

М. Багдановічу (с. 43)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, 26 мая.
Датуецца годам публікацыі.

Змаганне (с. 44)

Друкуецца паводле рукапісу: Беларускі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва, ф. 3, воп. 1. Датуецца 1918 г.

Май (с. 45)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях». Мінск, 1918, № 33, 1 мая.
Датуецца годам публікацыі.

Вясной (с. 46)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях». Мінск, 1921, 4 мая. У Зб. тв., т. 1, 1937 г. з паметкай: «Пасадзец, 1918 г.»

Пара, пара... (с. 46)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1920, 4 студзеня.
Датуецца годам публікацыі.

Прысяга (с. 47)

Упершыню — газ. «Беларускае жыццё», 1920, 19 студзеня.
Датуецца годам публікацыі.

Беларускі ваяка (с. 48)

Упершыню — «Часопіс» (Коўна), 1920, № 1 (студзень).
Датуецца годам публікацыі.

Сняжынкi (с. 49)

Упершыню — зб. «Пад родным небам» пад загалоўкам «Сняжыначкі» з датай: 1921 г.

Беларусь (с. 50)

Друкуецца паводле час. «Польмя», 1923, № 5—6 з паметкай: Мн., 15 мая 1923 г. У пазнейшы час друкаваліся розныя варыянты твора.

¹ *Дзяды* — народны абрад, прысвечаны рэлігійнаму ўшанаванню памерлых продкаў.

² *Ярыла* — у язычніцкай славянскай міфалогіі бажаство вясенняй урадлівасці і плоднасці жанчын.

³ *Лясун* — у беларускай міфалогіі гаспадар лесу, дзе ён апякуецца ўсімі зьярамі і птушкамі.

⁴ *Веча* — народны сход у Старажытнай і Сярэдневяковай Русі і Беларусі.

⁵ *Пярун* — міфалагічны бог грому і маланкі.

На смерць А. Бурбіса (с. 52)

Датуецца 1922 г.

¹ *Бурбіс* Алесь (Аляксандр Лаўрэнавіч, псеўданім Стары Піліп; 1885—1922) — дзеяч беларускага нацыянальна-вызваленчага руху.

Паходні (с. 53)

Друкуецца паводле выд.: Ясакар. Пад родным небам. Мн., 1922.

¹ *Баянаў сын-наследнік*, — *Ігара гусяр*... — у творы так называецца аўтар «Слова аб палку Ігаравым».

² *Літоўскі Статут* — Статут Вялікага Княства Літоўскага (тры рэдакцыі — 1529, 1566, 1588), звод законаў феадальнага права, які дзейнічаў на тэрыторыі Вялікага Княства Літоўскага. Падрыхтаваны і апублікаваны на беларускай мове.

³ *Пагоня* — дзяржаўны герб колішняга Вялікага Княства Літоўскага — выява конніка з занесеным над галавою мячом.

АПОВЕСЦІ

Салавей (с. 57)

Упершыню — час. «Узвышша», 1927, № 1—4.

Датуецца годам публікацыі.

¹ *Гала зямлі* — голае месца, чыстая прастора.

² *Псалмы* — псалом — род рэлігійнага песнапення.

³ *Арабескі* — збор невялікіх літаратурных ці музычных твораў.

⁴ *Жэч Пасполіта* — польскі пераклад лацінскага Res Publica (Рэспубліка). Колішняя назва Польшчы, а пасля Люблінскай уніі 1569 г. — аб'яднанай польска-беларускай дзяржавы (беларускае — Рэч Паспалітая).

⁵ *Музы* — у антычную эпоху спачатку лічыліся багінямі-апякункамі мастацтваў, потым апякункамі навук і творчай дзейнасці. Было іх 9: Эрата, Эўтэрпа, Каліёпа, Клію, Мельпамена, Палігімнія, Тэрсіхора, Талія, Уранія.

⁶ *Шабас* — вольны ад працы сёмы дзень тыдня, які прыпадае на суботу; *шабасуе* — святкуе.

⁷ *Садом* — сумятня, нездзярыха (Садом і Гамора — гарады, якія, паводле Бібліі, былі разбураны Богам за грахі жыхароў).

⁸ *Трэф* — недазволена я іудзейскай рэлігіяй страва; *атрэфіць* — зганьбіць нейкую страву ці прадмет.

⁹ *Галяндэрскі* — галандскі.

¹⁰ *Саул* (XI стагоддзе да нашай эры) — першы ізраільскі кароль, каля 1020 г. аб'яднаў ізраільскія плямёны.

¹¹ *Аўгусцін* (354—430) — хрысціянскі філосаф і тэолаг, абвешчаны царквою святым.

¹² *...класічнага бела-ружовага мармура Атэны*. — Маецца на ўвазе культавы храм Афіны, дачкі Зеўса, на Акропалі (верхняй частцы горада) у Афінах.

¹³ *Аркадскія пастушкі* — Аркадзія — колішняя краіна на тэрыторыі сучаснай Грэцыі ў цэнтры Пелопанеса. У 370—234 да нашай эры з'яўлялася цэнтрам Аркадзійскага Аб'яднання. У старажытную эпоху лічылася ідылічным цэнтрам «аркадскіх пастушкоў».

¹⁴ *«Couleur historique»* — гістарычная афарбоўка (фр.).

¹⁵ *Сіён* — узгорак у Іерусаліме, дзе, паводле біблейскіх паданняў, знаходзіўся храм Бога Яхве. У іудаізме сімвалізуе царства Богае на зямлі і на небе.

У дрэмучых лясах (с. 199)

Упершыню — час. «Польмя рэвалюцыі», 1939, № 8.

Датуецца годам публікацыі.

¹ *«Кітаб»* — кніга на беларускай мове, напісаная арабскім пісьмом. Кітабы ствараліся з XVI стагоддзя татарамі, што пасяліліся да гэтага часу на Беларусі.

² *Майсеевы скрыжалі* — дзве каменныя дошкі, на якіх самім Богам былі запісаны 10 заповедзяў Закона Богага. На гары Сінай сам Бог перадаў гэтыя скрыжалі Майсею.

³ *Ной* — дзесяты і апошні з дапатопных патрыярхаў у прамой лініі ад Адама. Паводле падання, у час сусветнага патапу выратаваў у сваім каўчэгу сябе і сваю сям'ю і гэтым самым род калавачы. Збярог таксама прадстаўнікоў розных жывёл і птушак.

⁴ *Цадык* — рэлігійны дзеяч, які ўзначальвае яўрэйскую рэлігійную секту хасідаў, цадыкі навязвалі абшчыне рэлігійны фанатызм і цемрашальства.

АПАВЯДАННІ

Сон Анупрэя (с. 299)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1912, 5 ліпеня, пад заглаўкам «Сон старога Анупрэя». У 1912 г. твор друкаваўся і ў зборніку «Нашай нівы» «Апавяданні», № 2.

¹ *Залатоўка* — дарэвалюцыйная 15-капеечная манета.

² *Серчыкі* — запалкі.

Пяць лъжак заціркі (с. 301)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1912, 26 ліпеня.

Злодзеі (с. 303)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1912, 6 верасня.

На Каляды к сыну (с. 307)

Упершыню — «Калядная пісанка», 1913.

Летапісцы (с. 313)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1914, 25 верасня, 2 кастрычніка.

Буслы (с. 319)

Упершыню — «Лучынка», 1914, кн. III.

Мядзведзь (с. 324)

Пад тэкстам, апублікаваным у зборніку «На зачарованых гонях» (1929), дата: 1914 г. і памята: Вільня.

Дудар (с. 328)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1915, 16 студзеня.

Туга старога Міхайлы (с. 331)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1915, 24 красавіка. (Другая рэдакцыя у зб. «На пройдзеных сцежках», 1940).

Бондар (с. 336)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1920, 24, 25 сакавіка.

Дванаццацігоднікі (с. 343)

Упершыню — час. «Вольны сцяг», 1921, № 2.

¹ *Па загарку* — па гадзінніку (паланізм).

² *Кары* — сані для перавозкі бяргвення.

На зачарованых гонях (с. 353)

Упершыню — час. «Савецкая Беларусь», 1922, 26 лістапада.

¹ *Гоні* — паласа ворнай зямлі.

Тры крыжыкі (с. 358)

Упершыню — «Савецкая Беларусь», 1925, 5 чэрвеня пад назвай «Янка Гарбач».

Фрося (с. 362)

Упершыню — «Іскры Ільіча», 1939, № 3.

Мініяцоры (с. 368)

Мініяцора «Ралля» ўпершыню апублікавана ў газ. «Наша ніва», 1913, 10 студзеня. Астатнія былі змешчаны ў газ. «Беларусь», 1920, № 132 (188), адкуль і ўзяты для нашага выдання. Усе мініяцоры датуюцца гадамі публікацыі.

ПУБЛІЦЫСТЫКА

Не адным хлебам... (с. 375)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1913, 23 мая.

Купальская ноч (с. 377)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1913, 20 чэрвеня.

Купалле ў Вільні (с. 378)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1913, 5 ліпеня.

Жыла, жыве і будзе жьць!.. (с. 378)

Упершыню — газ. «Наша ніва», 1914, 13 лістапада.

М. А. Багдановіч (с. 380)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1917, 28 мая.

Народ і інтэлігенцыя (с. 383)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, 17 лютага.

¹ *Мекка* — горад у Саудаўскай Аравіі, асноўны цэнтр рэлігійнага культу мусульман.

² *Сінай* — пустыня і гара Камяністай Аравіі, куды прыбылі ізраільцыяне на трэці месяц пасля свайго выхаду з Егіпта. На гэтай гары быў абнародаваны Закон Божы Ізраілю.

У гадаўшчыну смерці М. А. Багдановіча (с. 385)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях», 1918, 25 мая.

¹ *Трапар* — царкоўнае песнапенне.

У гадаўшчыну (с. 387)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, № 19.

Хрыстос васкрос! (с. 391)

Упершыню — газ. «Вольная Беларусь», 1918, № 16.

¹ *Фомы няверныя*. — Фама — адзін з апосталаў Ісуса Хрыста. Ён не паверыў у весткі пра ўваскрасэнне Ісуса, пакуль не пабачыў живо-

га Хрыста і яго раны. «Фамой няверным» сёння называюць недаверлівага чалавека.

Гадаўшчына газ. «Вольная Беларусь» (с. 393)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях», 1918, 11 чэрвеня.

¹ «Вольная Беларусь» — грамадска-палітычная, эканамічная і літаратурная газета нацыянальна-дэмакратычнага напрамку. Выдавалася ў 1917—1918 у Мінску на беларускай мове.

² *Лёсік* Язэп Юр'евіч (1883—1940) — беларускі грамадскі і палітычны дзеяч, мовазнавец і пісьменнік, акадэмік АН Беларусі, дзядзька Я. Коласа.

³ *Вясёлы* — Вясёлы Касьян (сапр. Аўдзей Вікенцій Іосіфавіч, 1886—1916) — беларускі пісьменнік. Загінуў на руска-аўстрыйскім фронце ў Карпатах.

Школы ў правінцыі (с. 394)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях», 1918, 23 жніўня.

Зносіны з вёскай (с. 395)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, 20 лістапада.

Адносіны Беларусі да суседніх народаў (с. 397)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях», 1918, 13 ліпеня.

¹ *Скірмунт* Раман Мар'ян Аляксандравіч (1868—1939) — беларускі палітычны і грамадскі дзеяч. У маі—ліпені 1918 г. узначальваў Народны сакратарыят (урад) Беларусі.

Жыды на Беларусі (с. 399)

Упершыню — газ. «Беларускі шлях», 1918, 18, 22, 23 жніўня.

Друкуецца паводле выд.: *З. Бядуля. Жыды на Беларусі. Бытавыя штрыхі. Менск, 1918.*

¹ *Хасідскую...* — Хасідызм — рэлігійна-містычны рух у іудаізме, што ўзнік у першай палавіне XVIII ст.

² *Абрам* (Аўраам) — старазапаветны патрыярх. Бог вырашыў праверыць сілу яго веры і загадаў яму прынесці ў ахвяру і спаліць адзінага яго сына Ісака. Патрыярх падняў нож, каб зарэзаць сына і затым спаліць, але тут з'явіўся анёл, які абвясціў волю Бога захаваць Ісаку жыццё.

³ *Тора* — яўрэйскія рэлігійныя і грамадзянскія законы, заснаваныя на Бібліі і Талмудзе. Талмуд — збор дагматычных рэлігійна-этычных і прававых палажэнняў іудаізму, складзены ў IV ст. да нашай эры — V ст. нашай эры.

⁴ *Каран* — галоўная свяшчэнная кніга мусульман, зборнік рэлігійных догмаў, міфаў і прававых палажэнняў ісламу.

⁵ *Бэямі* Эдуард (1850—1898) — амерыканскі пісьменнік і публіцыст, аўтар утапічнага рамана «У годзе 2000».

Да беларускага студэнцтва (с. 410)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, № 26.

Раскіданае гняздо (с. 411)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, № 33.

¹ *Донатан* Махавей (? — 143 да нашай эры) — рэлігійны дзеяч Іудзеі, у 152 г. абвясціў сябе вярхоўным святаром.

² *Ісая* — адзін з найбольш вядомых прарокаў, ён прадказаў нараджэнне і пакуты Хрыста.

Нацыянальнае асведамленне (с. 415)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, № 36.

Беларускі рух і беларускія літаратары (с. 417)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, снежань.

Францішак Скарына (с. 419)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1919, № 24.

¹ *Астралябія* — прыбор, які калісьці выкарыстоўваўся для вызначэння месцазнаходжання нябесных целаў, гарызантальных вуглоў пры землямерных работах, а пазней — для геадэзічных вымярэнняў.

Штрыхі аб беларускай культуры (с. 420)

Упершыню — газ. «Беларускае жыццё», 1920, 28 студзеня.

¹ *Аляхновіч* Францішак (1883—1944) — беларускі драматург і тэатральны дзеяч.

² *Галубок* Уладзіслаў Іосіфавіч (сапр. Голуб; 1882—1937) — беларускі пісьменнік, рэжысёр, акцёр, тэатральны дзеяч, мастак, народны артыст БССР (1928).

³ *Ждановіч* Фларыян Паўлавіч (1884—1937) — беларускі акцёр, рэжысёр, тэатральны дзеяч.

⁴ *Тэраўскі* (Цераўскі) Уладзімір Васільевіч (1871—1938) — беларускі харавы дырыжор, кампазітар, фалькларыст.

⁵ *Зямкевіч* Рамуальд Аляксандравіч (псеўд. Раман Суніца, Юры Алелькавіч, Саўка Барывой, Шэршань; 1881—1943 ці 1944) — беларускі бібліяфіл, бібліёграф, публіцыст, гісторык беларускай літаратуры, краязнавец, перакладчык.

⁶ *Драздовіч* Язэп Нарцызавіч (1888—1954) — беларускі мастак, скульптар, этнограф, археолаг, педагог.

⁷ *Чурлёніс* Мікалоюс Канстанцінас (1875—1911) — літоўскі жывапісец і кампазітар.

Рунь (с. 424)

Упершыню — час. «Рунь», 1920, № 1.

Алесь Гарун (Аляксандр Прушынскі) (с. 425)

Упершыню — час. «Вольны сцяг», 1921, № 1.

¹ *Буйніцкі* Ігнат Цярэнцэвіч (1861—1917) — беларускі акцёр, рэжысёр, тэатральны дзеяч, стваральнік нацыянальнага прафесійнага тэатра.

² *Каганец* Карусь (сапр. Кастравіцкі Казімір Карлавіч; 1868—1918) — беларускі паэт, празаік, драматург, публіцыст, перакладчык, мастак, удзельнік нацыянальна-вызваленчага руху.

³ *Петрашкевіч* Альфонс Баляслававіч (псеўд. Калінка Філафей; 1894—1918) — беларускі паэт.

⁴ *Гмырак* Лявон (псеўд. Барыс Заяц, Лявон Хмуры, сапр. Бабровіч Мечыслаў; 1891—1915) — беларускі публіцыст, празаік і крытык.

⁵ *Луцкевіч* Іван Іванавіч (1881—1919) — беларускі палітычны дзеяч, археолаг, этнограф, публіцыст, брат Антона Луцкевіча.

На дарозе да сваёй Бацькаўшчыны (с. 429)

Упершыню — газ. «Беларусь», 1920, 4, 6 студзеня.

¹ *Мэсыяш* — пасланец Бога, які павінен прыйсці на зямлю і выратаваць чалавецтва ад зла і паку.

Натхненне і гармонія (с. 434)

Упершыню — час. «Рунь», 1920, № 5—6.

¹ *Рафаэль* Санці (1483—1520) — італьянскі жывапісец, архітэктар, прадстаўнік эпохі Адраджэння.

Чаму яшчэ няма беларускага рамана? (с. 438)

Упершыню — газ. «Беларускае жыццё», 1920, № 7.

Тэатр і выхаванне мас (с. 442)

Упершыню — час. «Польмя», 1922, № 1.

¹ *Песня аб Нібелунгах* — нямецкі гераічны ананімны эпас, створаны каля 1200 г. Нямецкі кампазітар Вільгельм Рыхард Вагнер (1813—1883) выкарыстаў твор у сваёй музычнай тэатралогіі «Пярсцёнак Нібелунга».

² *Дывертысмент* — тэатральнае выступленне з розных эстрадных нумароў, што даецца ў дапаўненне да асноўнага паказу.

³ «*La partie le chasse de Henri IV*» — сцэна з палявання Генрыка IV (франц.).

⁴ *Сюлі* Прудом (Sulli Prudhomme; 1839—1907) — французскі паэт, лаўрэат Нобелеўскай прэміі.

Мае ўспаміны (Да вечара памяці М. Багдановіча) (с. 452)

Упершыню — газ. «Савецкая Беларусь», 1923, 16 чэрвеня.

*Ад гурткавай навуковай працы –
да Беларускай акадэміі навук (с. 455)*

Упершыню — газ. «Савецкая Беларусь», 1923, 12 снежня.

ЛІСТЫ

1. *Антону і Івану Луцкевічам (с. 459)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў Беларускаім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва (далей — БДАМЛіМ). Ф. 3, воп. 1, адз. зах. 261.

¹ Браты Антон і Іван Луцкевічы — самаахвярныя дзеячы беларускага нацыянальна-вызваленчага руху ў пачатку 20 стагоддзя.

Луцкевіч Антон Іванавіч (1884—1946?) — беларускі палітычны і грамадскі дзеяч, гісторык, публіцыст, літаратурны крытык. Разам з братам Іванам Луцкевічам удзельнічаў у заснаванні «Беларускай рэвалюцыйнай грамады» (1903), у наладжванні выпуску газет «Наша доля» і «Наша ніва», разгортваў надзвычай актыўную і самаахвярную палітычную і культурную дзейнасць.

² *Чалом* — польская форма прывітання (czołem).

2. *Адаму Бабарэку (с. 460)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: БДАМЛіМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 146.

¹ *Бабарэка* Адам Антонавіч (1899—1938) — беларускі пісьменнік і крытык. Адзін з арганізатараў і кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў «Маладняк» і «Узвышша». Беспадстаўна рэпрэсаваны і адпраўлены ў ссылку.

Тэкст пісьма на паштоўцы з адрасам: «Мінск, Гарбарная, 18, кв. 1. А. Бабарэка.

3. *Анатоліу Тычыну (с. 460)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: БДАМЛіМ, ф. 101, воп. 1, адз. зах. 71.

¹ *Тычына* Анатоль Мікалаевіч (1897—1986) — мастак, адзін з заснавальнікаў беларускай кніжнай графікі.

4. *Чаржынскім (с. 461)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры (ДМГБЛ). КП 7640.

¹ *Чаржынскі* Уладзіслаў Вікенцьевіч (псеўд. Дзяржынскі, Улідзе, 1897—1974) — беларускі літаратуразнавец, крытык, перакладчык. У 1918—1919 настаўнік у в. Пасадзец. У 20-я гады працаваў у БДУ, у Інстытуце беларускай культуры. У 1930 беспадстаўна арыштаваны ДПУ БССР па справе «Саюза вызвалення Беларусі» і высланы ў Казань. Друкаваўся з 1922 года. Даследаваў творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, М. Чарота, З. Бядулі, Ц. Гартнага. Жонкаю Уладзіслава Чаржынскага была родная сястра Змітрака Бядулі — Геня (Чэрня) Плаўнік. У іх нарадзіліся дзеці — Вітаўт і Рагнеда.

5. *Вульф Вусенскаму (с. 462)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: БДАМЛіМ, ф. 136, воп. 1, адз. зах. 13.

¹ *Сосенскі* Вульф Абелевіч — прыяцель З. Бядулі з мястэчка Даўгінава.

² Пенсіі — зарплаты.

6. *Паўлу Кабзарэўскаму (с. 463)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: БДАМЛіМ, ф. 31, воп. 2, адз. зах. 299.

¹ *Кабзарэўскі* Павел Саламанавіч (сапр. Гардон Фавій Залманавіч; 1909—1970) — рускі пісьменнік-перакладчык, родам з Магілёва. Шмат пераклаў з беларускай, у тым ліку творы З. Бядулі.

7. *Яўгеніі Чаржынскай (с. 464)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: ДМГБЛ, КП 7644.

8. *Яўгеніі Чаржынскай (с. 465)*

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа: ДМГБЛ, КП 7647. На паштоўцы адрас: Казань, ул. Карла Маркса, 39, кв. 19. Евгении Ефимовне Чаржинской.

ДАДАТАК

Успаміны пра Змітрака Бядулю

Мацвей Плаўнік.

З дзівячых гадоў (с. 467)

Друкуецца паводле выд.: Успаміны пра Змітрака Бядулю. Складальнікі Я. І. Садоўскі, К. А. Цвірка. Мн., 1988.

¹ *Плаўнік* Мацвей Яфімавіч — брат Змітрака Бядулі.

Уладзіслава Луцэвіч.

Маё знаёмства (с. 470)

Друкуецца паводле таго ж выдання.

¹ *Луцэвіч* Уладзіслава Францаўна (1891—1960) — літаратуразнавец, дзеяч культуры, жонка Янкі Купалы.

² Самая буйная тагачасная кнігарня ў Вільні.

SUMMARY

It was the very beginning of the XXth century when a number of outstanding writers of great talent who later became the classics of the national literature appeared. These were Yanka Kupala, Yakub Kolas, Tsiotka, Maksim Bahdanovich and Maksim Haretski. Among them one could rightfully mention the name of Zmitrok Biadulya (1886—1941), the pen-name of Samuil Plaunik.

The best poems, stories *Salavei (The Nightingale)* and *Na Zacharavanykh Honiakh (In the Mysterious Scenery)* and short stories make the present book of selected works. For the first time the publicistic articles of the 1910s-20s have been presented that show the writer's Belarusian patriotism especially brightly. There are some articles on the Jewish's question («The Jews in Belarus» and others). The original letters signed by the author that were addressed to different people have been published for her first time. The image of the author is complemented by his brother Matsvei Plaunik's and Uladzislava Lutsevich's, Yanka Kupala's wife, recollections. The preface is written by Uladzimer Kazbiaruk, the compiler of the book and the author of the comments.